

psychology are proposed. The psychological training is established to be the method of medical psychology realized in a small psychoremedial group. It turned out to be effective and therefore acquired the status of one of the most popular. Psychological correction is defined to be a directed psychological action at one or another psychological structure in order to ensure the full development and functioning of personality. A psychological training is a combination of active methods in medical psychology used within clinical therapy in the treatment of neuroses and a number of somatic diseases. The study envisaged that the emotional state of patients with somatic diseases at medical institutions is characterized by a certain level of high anxiety, due to their specific disease.

Psycho-correction is a system of measures aimed at correcting deficiencies of psychological development or of human behavior with special measures of psychological impact. Today, psychological correction is widely used in the system of psychological assistance to children and adolescents. The development of psychological science in our country and abroad is accompanied by a significant increase in interest in psychotherapy.

Psycho-correction is a special kind of psychological help. Its task is to carry out a targeted impact on personal, behavioral, and intellectual levels of human functioning. Psychological correction is a tactful intervention in the processes of psychic and personal development with the aim of correcting deviations in these processes and often influenced by not only the person but also on its environment, the organization of life.

Key words: psychological correction, psychodiagnostic, medical psychologist, somatic patients, psychological training.

Received July 21, 2016

Revised August 23, 2016

Accepted September 24, 2016

УДК 159.923:159.942

Є.В. Карпенко
psiholog_pp@ukr.net

Структура та функції емоційної компетентності в процесі життєтворення

Karpenko Y.V. Structure and functions of emotional competence in the process of life creation / Y.V. Karpenko // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufriieva. – Issue 34. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. – P. 155–169.

Є.В. Карпенко. Структура та функції емоційної компетентності в процесі життєтворення. У статті проведено аналіз феномена емоційної компетентності в контексті життєтворення особистості. Конкретизовано її роль у взаємозв'язку ціннісно-смиислової і мотиваційної сфер, яка полягає у визначенні справжньої цінності потреб шляхом співвіднесення їх з усіма рівнями ідентичності: ситуативним, характерологічним і базовим. З'ясовано, що у такий спосіб емоційна компетентність зв'язує зовнішні умови з внутрішніми обставинами, сприяючи налагодженню контакту з собою та з оточуючими. Встановлено, що емоційна компетентність орієнтована на розуміння з подальшою коректною інтерпретацією, яке включає в себе емпатію та організмичне чуття. Виявлено, що емпатія, реалізуючись у сферах Діяльності й Контактів, сприяє налагодженню контакту з Іншими, а, відтак, і адаптації, соціалізації та розгортанню особистісного потенціалу в просторі соціальних стосунків (екстернальний вектор). Зазначено, що організмичне чуття функціонує у сферах Тіла і Сенсів та орієнтоване, в першу чергу, на поглиблення саморозуміння, уміння чути голос власної ідентичності (інтернальний вектор). Констатовано домінуючу роль емпатії при нарративному способі самоконструювання, а організмичного чуття – при ментативному. Обґрунтовано думку про те, що джерелами емпатії є базові емоційні установки, які функціонують у сферах Ти і Ми, тоді як організмичне чуття опирається на Я і Пра-Ми. Окреслено контури потенційної кореляції компонентів емоційної компетентності з різними рівнями інтегральної суб'єктності. З'ясовано, що організмичне чуття реалізується на рівнях відносного і абсолютного суб'єкта, а емпатія – на рівнях моно- і полісуб'єкта. Метасуб'єкт наділено інтегративною функцією, метою якої є поєднання у цілісну систему процесів нарративного і ментативного життєтворення.

Ключові слова: емоційна компетентність, потреба, ідентичність, життєтворення, розуміння, інтерпретація, нарратив, ментатив, емпатія, організмичне чуття.

Е.В. Карпенко. Структура и функции эмоциональной компетентности в процессе жизнетворчества. В статье проведен анализ феномена эмоциональной компетентности в контексте жизнетворчества личности. Конкретизирована ее роль во взаимосвязи ценностно-смысловой и мотивационной сфер, которая заключается в определении истинной ценности потребностей путем соотнесения их со всеми уровнями идентичности: ситуативным, характерологическим и базовым. Установлено, что таким образом эмоциональная компетентность связывает внешние условия с внутренними обстоятельствами, способствуя налаживанию контакта с собой и с окружающими. Установлено, что эмоциональная компетентность ориентирована на понимание с дальнейшей корректной интерпретацией, которое включает в себя эмпатию и организмическое чувство. Обнаружено, что эмпатия, реализуясь в сферах Деятельности и Контакт-ов, способствует налаживанию контактов с другими, а значит, и адап-

тації, соціалізації і розвертыванию личностного потенціала в пространстві соціальних відносин (екстернальний вектор). Відмічено, що організмическе чутство функціонує в сферах Тіла і Смыслов і орієнтовано, в першу чергу, на углублення самопізнання, уміння слухати голос власної ідентичності (інтернальний вектор). Констатовано домінуючу роль емпатії в нарративному способі самоконструювання, а організмического чутства – в ментативному. Обґрунтовано думку про те, що джерелами емпатії є базові емоціональні установки, які функціонують в сферах Ты і Мы, тоді як організмическе чутство зидється на Я і Пра-Мы. Очерчені контури потенціальної кореляції компонентів емоціональної компетентності з різними рівнями інтегральної суб'єктності. Вияснено, що організмическе чутство реалізується на рівнях відносительного і абсолютного суб'єкта, а емпатія – на рівнях моно- і полісуб'єкта. Метасуб'єкт наділено інтегративною функцією, метою якої є поєднання в цілісну систему процесів нарративного і ментативного життєтворчства.

Ключевые слова: емоціональна компетентність, потреба, ідентичність, життєтворчство, розуміння, інтерпретація, нарратив, ментатив, емпатія, організмическе чутство.

Актуальність проблеми. Дослідження емоційної компетентності становить значний інтерес для сучасної науки і практики епохи постмодерну. Ним все більше починають цікавитися вітчизняні та зарубіжні психологи, що зумовлено інтеграцією даного феномена у різні сфери життя людини. У зв'язку з цим постає питання про вивчення інтра- та інтерпсихічних детермінант і функцій емоційної компетентності, дослідження її впливу на особистість, оточуючих людей, а також на конструювання автентичного життєвого шляху. І якщо поведінкові ознаки емоційної компетентності та її інтернальні кореляції вже досить добре висвітлені в роботах учених, то про зв'язок із життєтворенням відомо не так багато. В цьому контексті нам видається доречним з'ясувати його шляхом використання здобутків сучасних психологічних підходів, сформованих у душі постнекласичної раціональності, яка сьогодні є домінуючим науковим підходом. Це й зумовило вибір зазначеної теми дослідження.

Метою статті є проаналізувати структуру та функції емоційної компетентності в процесі реалізації нарративного і ментативного сценаріїв життєтворення особистості.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню емоційної компетентності дало поштовх розширення уявлень про інтелект. Так, Г. Гарднер виокремлював вербальний, логіко-математичний, просторово-візуальний, музикально-ритмічний, тілесно-

кінестетичний, міжособистісний та внутрішньо-особистісний інтелекти [12]. Змістове наповнення останніх двох робить їх близькими до поняття емоційного інтелекту. Втім воно починає ретельно аналізуватися вже у працях Д. Гоулмана, П. Селовея, Дж. Мейера, К. Петрідека та інших. Зокрема, Д. Гоулман вважає, що поняття емоційного інтелекту наповнюють п'ять основних емоційних і соціальних компетенцій, до яких належать самосвідомість, саморегуляція, мотивація, емпатія та соціальні навички [1]. Паралельно до цього поняття емоційної компетентності розвивається в працях К. Саарні, а емоційної грамотності зустрічається у К. Штайнера. А. Ленгле йде далі утилізаційних уявлень про роль емоцій і почуттів називаючи останні «однією з найбільш важливих сфер екзистенції людини» [5, с. 18]. Серед українських учених свій внесок у дослідження емоційної компетентності зробили І.М. Матійків, В.В. Зарицька, О.А. Льошенко та інші.

Виклад основного матеріалу. Якщо розглядати процес конструювання ідентичності з точки зору аксіології, то він ґрунтується на осмисленні існуючої системи ціннісних координат, яка змінюється і доповнюється новими орієнтирами. Останні апробуються в повсякденному житті завдяки програванню ролей, що закріплює зміни в ідентичності або призводить до подальших її пошуків. Так відбувається, наприклад, при проживанні вікових і, особливо, екзистенційних криз. Вибір ціннісних пріоритетів і конструювання на їх основі індивідуальних смислів детермінує специфіку світо- і самосприйняття людини, визначає структуру її мотиваційної сфери. І якщо мотиви є формою прояву потреби, то існування останніх зумовлюється, в тому числі, оформленими в смисли цінностями.

«В організмі періодично виникають певні стани напруженості, що пов'язані з недостатністю речовин (предметів), необхідних для продовження його життєдіяльності. Ці стани об'єктивної нестачі в організмі чогось, що знаходиться поза ним, складають необхідну умову його нормального функціонування, і називаються потребами» [13, с. 351]. Звідси випливає, що потреби, незалежно від їх спрямованості зумовлюються певним дефіцитом, який вони іманентно прагнуть заповнити чи компенсувати. Втім, детермінація їх виникнення цим не обмежується. Іншим важливим фактором, що сприяє зародженню потреб, є ціннісно-смилова сфера. Вона наповнює потреби змістом, інтегрує їх в структуру ідентичності, Я-концепції, впливаючи на якість стосунків індивіда з собою і зі світом, а відтак, і на конструювання ним свого життя.

Доказом цього факту може служити наш приклад із психотерапевтичної практики. Зміст скарги клієнтки полягає в напружених стосунках з її дочкою, в «захламленості життя», коли «старі сценарії не змінюються, а задавнюються і накопичуються». У цій ситуації на перше місце виходить концепція (а, отже, й потреба) бережливості, безпеки, яка й спричинює страждання. Вона, з одного боку, хоче її позбутися, але з іншого, – не готова розлучитися з вигодами, які та їй приносить. Така вторинна вигода від симптому є характерною ознакою багатьох клієнтів, особливо тих, які страждають різними видами залежності. Вона говорить про цінність прихованої (чи явної) потреби, її злитість з актуальними життєвими сценаріями та, відповідно, ідентичністю. В такому разі зміни життєвого шляху, зумовлені трансформацією ідентичності стають можливими тоді, коли знецінюється застаріла потреба. Натомість цінністю наділяється нова, та, яка більшою мірою відповідає ідентичності й новому етапу психосоціального розвитку людини.

Роль емоційної компетентності в розвитку мотиваційної сфери полягає у визначенні справжньої цінності потреб, що часто є досить умовною. Це грапляється у випадку їх некритичної інтеріоризації, яка нав'язуються соціумом (наприклад, за допомогою реклами, соціальних мереж) або ж у разі наявності вторинної вигоди (як у наведеному прикладі), коли є конфлікт між цінностями, а, відтак, і потребами, вирішення якого заздалегідь невідоме нікому. Емоційна компетентність дозволяє отримати чесну відповідь на запитання: «Наскільки це важливо для мене?», «Чого насправді я хочу?», «Що мені слід робити?». Диференціація умовних цінностей від автентичних, – притаманних Я на даному етапі онтогенетичного розвитку і синтонних із актуальною ситуацією тут-і-тепер – здійснюється за допомогою афективної оцінки їх приналежності до власної ідентичності на трьох рівнях: ситуативному («Чи відповідає це моєму актуальному стану, бажанням тощо?»), характерологічному («Чи відповідає це моєму уявленню про себе, своє життя?») і базовому («Чи відповідає це моїм несвідомим сценаріям, установкам, уявленням тощо?») [2]. І саме на цій підставі особистість робить усвідомлений чи неусвідомлений вибір на користь тієї чи іншої стратегії життєтворення загалом, та моделі поведінки, зокрема. Конгруентність вибору визначається його відповідністю зазначеним рівням ідентичності. Тому, виконуючи функцію вибору, емоційна компетентність є, водночас, запорукою його автентичності, конгруентності ідентичності та Я в цілому.

Такий оцінці ролі емоційної компетентності притаманний виразний інтернальний вектор, в якому вона виступає в якості індикатора відповідності зовнішньої активності внутрішній сутності особистості. При цьому її екстернальними функціями є розуміння сутності та поведінки інших людей, що відбувається за допомогою емпатії. Її розвиток прямо пропорційний розумінню як основній категорії герменевтики. Тобто, чим більше розвинена емпатія реципієнта, тим краще він розуміє автора і тим конгруентнішими і правильнішими є його інтерпретації. Так, чим краще розуміння психотерапевтом клієнта, тим краще він може віддзеркалювати його особистість, проблеми, поведінку тощо. Тобто емпатія постає інструментом розуміння.

Інтерпретація ж дозволяє конструювати терапевтичну гіпотезу. «На думку Е.Д. Хірша, мистецтво інтерпретації та мистецтво розуміння різні процеси, оскільки правильне розуміння можливе тільки одне, а інтерпретацій багато, позаяк останнє засновано на дискурсі інтерпретатора, а розуміння – на дискурсі тексту» [8, с. 34]. Тут ми сприймаємо розуміння не стільки як мисленнєву, скільки як чуттєву діяльність. «При цьому інтерпретація – це така робота мислення, яка полягає в розшифруванні смислів, прихованих у культурі» [8, с. 34]. Тому, якщо сприймати процес життєтворення як конструювання особистості власного унікального тексту, Я-нарративу, то він стає неможливим без розуміння, а відтак і емпатії як складового елементу емоційної компетентності.

Теза про те, що розуміння викликане чуттєвою, а інтерпретація мисленнєвою діяльністю корелює з вченням Н. Пезешкіана про базові здібності, що постулюється в межах позитивної психотерапії. «В основі концепції позитивної психотерапії лежить точка зору, що кожна, без виключення, людина володіє двома базовими здібностями: до пізнання (когнітивність) і до любові (емоційність). Здібність до пізнання, своєю чергою, виражає раціональну, інтелектуальну суть людини (ліва півкуля головного мозку), а здібність любити – емоційну і душевну його суть (права півкуля)» [9, с. 846]. Це дає нам підстави припускати, що розуміння, в контексті вивчення емоційної компетентності, ґрунтується на базовій здібності до любові («Любити»), а інтерпретація – на здібності до пізнання («Знати»), які нерозривно пов'язані одна з одною. При цьому як інтерпретація засновується на розумінні в межах нарративної психотерапії, так і «Знати» ґрунтується на «Любити» у методі позитивної психотерапії. Н. Пезешкіан пише про те, що первинні здібності (похідні

від «Любити») – це основа, на якій надбудовуються вторинні здібності (похідні від «Знати») [7, с. 55].

В.О. Климчук пише, що «реальність, у якій ми живемо, є наслідком спілкування, в яке ми включені» [4, с. 60]. А опора на логіку постнеокласичної раціональності дає нам підстави вважати, що емоційна компетентність, як і особистість у цілому, конструюється та проявляється в інтерсуб'єктній взаємодії. Втім вона нею не вичерпується, адже нанизується на ті вроджені інтенції людини, які роблять можливим її онтогенетичний розвиток – здібності до любові й пізнання. В.О. Татенко зазначає, що «людський індивід із самого початку свого життя є носієм онтичної здатності-схильності-готовності до набуття власне людських властивостей, без чого навіть найкращі соціалізувальні моделі і технології були б безсилі допомогти йому стати людиною» [10, с. 22].

Проведений аналіз демонструє пріоритет чуттєвого світо- і самосприйняття над його мисленнєвим осягненням, адже перше, часто залишаючись неусвідомленим і функціонуючи на автоматичному рівні, передує другому, детермінує його. У цьому контексті функціонування емоційної компетентності відбувається у двох взаємопов'язаних напрямках: інтернальному та екстернальному. В першому напрямі її значення полягає у встановленні такого контакту з собою, який би відображав осмислені (наділені смыслом) потреби ідентичності людини на конкретному етапі її онтогенетичного розвитку і в ситуації тут-і-тепер, а в другому – у налагодженні взаємодії з соціумом, розкриття у ньому власних інтенцій і потенцій. Перший вектор виявляється орієнтованим на саморозуміння, а другий, – на розуміння інших людей, контекстів, обставин, дискурсів. При цьому під розумінням мається на увазі чуттєве осягнення реципієнтом того смислу і змісту повідомлення, який був закладений у текст його автором. І хоча повного (само-) розуміння досягти неможливо, емоційна компетентність сприяє підвищенню його ефективності, а в подальшому, і якості конструювання суб'єктом власного життєвого шляху.

Аналізуючи особистісні практики конструювання життя, Т.М. Титаренко виокремлює їх наративні та ментативні різновиди. «Спокійна, передбачувана повсякденність з її фоновими практиками, як правило, наративізується. У діалозі зі співрозмовником особистість осюжетнює певні фрагменти свого життя, структурує його відповідно до обраної фабули. Водночас екстраординарні кризові періоди потребують від розгубленої, дезорієнтованої особистості насамперед ментативів з їх посиленою

рефлексією, переосмисленням та переоцінюванням» [11, С. 232-233]. Наративні та ментативні сценарії конструювання життя є взаємозумовленими і почергово змінюють один одного в процесі онтогенезу. Зрештою, навіть філогенез характеризується постійними змінами динаміки і статички, утвердженням нового і введенням його в практику. «Таким чином, особистість перебуває у стані коливань між наративним і ментативним конструюваннями, осюжетнюючи осмислене і осмислюючи сюжети» [4, с. 106]. Така циклічність є невід’ємним атрибутом розвитку людини і людства.

Наративні стратегії конструювання життя передбачають реалізацію усталених моделей взаємодії з собою і зі світом, що сформувалися ментативним шляхом. Вони часто є неусвідомленими, автоматизованими і такими, що притаманні звичному, буденному перебігу життя. Ментативному способу життєтворення, як зазначалося, притаманна рефлексивність і осмисленість. Вони актуалізуються в часи вікових, екзистенційних і посттравматичних криз, що здебільшого передбачають внесення змін в траєкторію життєвого шляху.

Досліджуючи специфіку мотиваційного дискурсу особистості, В.О. Климчук говорить про те, що наративній практиці його конструювання притаманна імпліцитність і стабільність мотиваційних конструкцій, а ментативній – експліцитність та усвідомленість [4, с. 167-168]. Зазначене наштовхує на думку про різну спрямованість емоційної компетентності в ході реалізації цих практик. Відповідно розуміння та інтерпретація теж можуть мати різне спрямування та по-різному відображати розвиток емоційної компетентності. Перше слугує підґрунтям для другого, сприяючи прийняттю вибору. Тому саме розуміння та вибір постають основними функціями емоційної компетентності.

Таке трактування розуміння може включати в себе два взаємодоповнюючі компоненти – емпатію та організмичне чуття, – які одночасно постають видами емоційної компетентності. «Емпатія – збагнення емоційного стану, проникнення-вчування в переживання іншої людини» [13, с. 129]. Тобто їй притаманна екстернальна орієнтованість, спрямована на розуміння оточуючих людей і світу, загалом. При цьому другим терміном ми позначаємо таке чуття, яке наближує особистість до самої себе, призводить її до стану внутрішньої узгодженості, цілісності й інтегрованості. Мова йде про конгруентність ідентичності на всіх рівнях її прояву. Вона досягається за допомогою емоційного вчування, яке сприяє налагодженню внутрішньоособистісного

діалогу. Тобто організмичне чуття виявляє виразне інтернальне спрямування.

Таке чуття є завжди пов'язаним із прийняттям вибору. Вибір без чуття є неконгруентним, неавтентичним, позбавленим авторства, а чуття без вибору втрачає власний ціннісний зміст, незавершене і, мабуть, неможливе. На підставі організмичного чуття, як різновиду розуміння, особистість інтерпретує сама себе і на основі цього приймає рішення щодо внутрішніх трансформацій та їх соціальних маніфестацій. Емпатія ж допомагає трактувати поведінку, особистість інших людей, твори мистецтва тощо. Попри різне спрямування обидва компоненти не існують окремо. Адже людина не може бути глибоко емпатійною і одночасно позбавленою якісного контакту із самою собою, і навпаки. Разом вони сприяють конституюванню особистості, утвердженню нею власного автентичного сценарію життєтворення.

У цьому контексті великої ваги набуває питання тренування організмичного чуття (а отже, й емоційної компетентності), яке повинно практикуватися, в першу чергу, в наративних сценаріях конструювання життя. Воно полягатиме у вмінні та мужності дослухатися до власного внутрішнього голосу, який є імпліцитним відображенням сутності індивіда, адже ним говорить його базова ідентичність. Тільки за цих умов він зможе прийняти власний осмислений вибір і стати автором свого життя.

Загалом, вивчення емоційної компетентності в контексті життєтворення особистості породжує закономірну потребу конкретизації її ролі та функції в цьому процесі, дослідження взаємозв'язку розуміння та інтерпретації в наративних і ментативних практиках самоконструювання. Задля досягнення цієї мети, на наш погляд, доцільно скористатися методичним інструментарієм позитивної психотерапії, зокрема вивченням сфер переробки конфліктів та базових емоційних установок. Перші, будучи, водночас, векторами спрямування життєвої енергії (а отже, й конструювання життєвого шляху), включають у себе сфери Тіла, Діяльності, Контактів і Сенсів. У них особистість, з одного боку, реалізовує себе, а з іншого, – «тікає» у разі неконструктивного вирішення інтернальних та екстернальних конфліктів. Другі ж формуються на основі релевантних моделей для наслідування, некритично засвоєних у дитинстві й включають у себе сфери Я, Ти, Ми і Пра-Ми. Вони передбачають певні сценарії взаємодії з собою і зі світом, моделі поведінки, реагування на внутрішні й зовнішні стимули, світосприйняття, структурування цінностей тощо [6].

Застосування зазначених методологічних позицій поруч з аналізом основних понять психологічної герменевтики (якими є розуміння й інтерпретація) дозволяє нам краще зрозуміти функції емоційної компетентності в процесі життєтворення особистості. Ми вважаємо, що на етапі нарративного особистісного самоконструювання вона більшою мірою спрямована назовні, у співжиття з Іншими і, відповідно, горизонтальну, екстенсивну та, водночас, стабілізуючу, гомеостатичну взаємодію з Ними. Ця її функція реалізовується, в першу чергу, завдяки емпатії як екстернально орієнтованому компоненту емоційної компетентності, яка починає домінувати над організмичним чуттям. Останнє, втім, не припиняє свого функціонування і продовжує урівноважувати внутрішні умови із зовнішніми обставинами. Таким чином емпатія більшою мірою проявляється в сферах Діяльності й Контактів, як таких, які відповідають за взаємозв'язок особистості й соціуму. Вона сприяє глибшому розумінню сутності та поведінки Інших, інтеграції в оточуючий світ, соціалізації та розгортанню особистісного потенціалу. Розвинена емпатійність сприяє також конструюванню вдалих інтерпретацій, які прив'язані не тільки до життєвого досвіду їх автора, але й виходять із конкретних обставин, що склалися, особистості іншого тощо.

Натомість під час ментативного самоконструювання емоційна компетентність має інтернальний, телеологічний, аксіологічний і гетеростатичний характер. На наш погляд, провідне місце в цьому процесі відводиться організмичному чуттю, яке допомагає особистості справлятися з різного роду кризами та життєвими викликами. Як спрямований досередини компонент емоційної компетентності, воно домінує в сферах Тіла і Сенсів, які експлікують внутрішній діалог особистості з собою і з Трансцендентним. Вміння дослухатися до власних тілесних відчуттів у конструюванні чи оновленні ціннісних орієнтацій є найвищим проявом організмичного чуття. Адже тіло – це не тільки джерело несвідомого, емоцій, але й чудовий індикатор конгруентності ролей, обраних траєкторій життєвого шляху до нашої справжньої сутності, що репрезентована в ідентичності (яка, згідно з уявленнями постмодерністів, має процесуальний характер, постійно змінюється і доповнюється).

Тому досягнення саморозуміння, внутрішньої узгодженості та інтегрованості під час ментативного самоконструювання стає можливим завдяки вмінню прислухатися до власного організмичного чуття. У подальшому це робить інтерпретацію, а відтак і здійснення вибору більш конгруентними ідентичності.

Функціонування емоційної компетентності (зокрема, емпатії та організмичного чуття) простежується також на всіх рівнях інтегральної суб'єктності, окреслених З.С. Карпенко. Згідно з концепцією автора, рівню відносного суб'єкта притаманна інстинктивна активність і відсутність самосвідомості (індивідний рівень); моносуб'єкта – цілеспрямована перетворювальна діяльність (суб'єктний рівень); полісуб'єкта – соціалізація, адаптація та розвиток особистості в соціумі (особистісний рівень); метасуб'єкта – творчість як характеристика неповторної індивідуальності; абсолютного суб'єкта – універсальність, як вищий ступінь духовного розвитку людини, що проявляється в повному усвідомленні сенсу життя і відчутті духовної єдності з Універсумом [3, с. 119-120]. Така розгорнута класифікація створює можливості для пошуку кореляцій з функціями емоційної компетентності в контексті життєтворення особистості. Так, ми вважаємо, що розвиток організмичного чуття (як спрямованого всередину вектора активності особистості) передусім відбувається на індивідному рівні, а також рівні абсолютного суб'єкта, що проявляється у сферах Тіла і Сенсів. Від нього залежить, наскільки ефективно людина буде реалізовувати ментативні практики самоконструювання. Емпатія, в свою чергу, функціонує здебільшого на рівні моно- та полісуб'єкта, що відповідає екстернальному вектору активності особистості, а отже, сферам Діяльності й Контактів. Тут мова йтиме переважно про наративні практики.

Точкою їх дотику виступає рівень метасуб'єкта, який репрезентує різні способи життєтворення. Адже воно передбачає не тільки творення чогось нового (ментатив), а й репродукцію, відтворення того, що уже відклалося в індивідуальному чи колективному досвіді (нاراتив). Обидва способи постійно змінюють одне одного. При цьому циклічність наративів і ментативів спостерігається не тільки на індивідуальному рівні, але й на рівні соціальних систем і суспільства в цілому.

Застосування емпатії у наративному способі конструювання життя має на меті орієнтацію в широкому колі інтерсуб'єктних дискурсів, а використання організмичного чуття у ментативному самоконструюванні – у внутрішньому світі автора. Таким чином отримуємо два тісно пов'язані між собою вектори: 1) наближення до Ти і Ми (соціальний контекст); 2) наближення до Я і Пра-Ми (аксіологічний контекст). Користуючись висловом В.О. Климчука, ми вважаємо, що перший передбачає осюжетнення смислів, а другий – осмислення сюжетів; перший відбувається у формі інтернального дискурсу, а другий – екстернального.

Загалом, емоційний дискурс особистості, в контексті якого розвивається емоційна компетентність, ґрунтується на базових емоційних установках. Вони, в свою чергу, формуються внаслідок інтеріоризації сценаріїв інтерсуб'єктної взаємодії референтних осіб (моделі для наслідування). У такий спосіб підтверджується відома теза про те, що діти приміряють на себе батьківські моделі взаємодії і з їх допомогою конструюють власний життєвий світ. При цьому, сфери Я і Пра-Ми закладають основи для майбутнього життєтворення у ментативний спосіб, а сфери Ти і Ми – у наративний. Втім, такі міркування не означають строгої детермінації і реалізації життєтворення виключно в заданих межах, а тільки окреслюють домінуючі тенденції. Це дає змогу краще зрозуміти предиктори і особливості самоконструювання особистості, а, відтак, і знайти ефективні прийоми його емпіричного дослідження і корекції.

Висновки. Підсумовуючи сказане можемо стверджувати, що потреби, проявляючись у мотивах, зумовлюються оформленими в смисли цінностями. В цьому контексті значення емоційної компетентності полягає у визначенні справжньої цінності потреб шляхом співвіднесення їх з усіма рівнями ідентичності: ситуативним, характерологічним і базовим. У такий спосіб емоційна компетентність зв'язує зовнішні умови з внутрішніми обставинами.

Загалом, емоційна компетентність передбачає глибоке (само-) розуміння та побудовану на ньому інтерпретацію. При цьому перше включає в себе емпатію та організмичне чуття, які по-різному репрезентуються в процесі життєтворення. Так, емпатія функціонує переважно в сферах Діяльності й Контактів, а організмичне чуття – Тіла і Сенсів. Обидва полягають у різновекторній есенції та увазі до власних тілесних відчуттів, почуттів, первинних емоцій. Емпатії притаманний екстернальний (соціальний) вектор, що реалізується у наративному способі життєтворення, а організмичному чуттю – інтернальний (аксіологічний), притаманний ментативному самоконструюванню. При цьому емпатія реалізується на рівнях моно- і полісуб'єкта, а організмичне чуття – на рівнях відносного й абсолютного суб'єкта. Метасуб'єкт тут виступає точкою дотику обох стратегій, яка передбачає розвиток вміння творити і відтворювати. Джерелом ментативного самоконструювання є базові емоційні установки, що розвиваються на базі сфер Я і Пра-Ми, а наративного – Ти і Ми. Втім особливістю ментативного самоконструювання є ще й необхідність прийняття вибору, який може бути глибоко осмис-

леним тільки за умови високого рівня розвитку емоційної компетентності. Конгруентність тут стає мірилом автентичності життєтворення на обох полюсах.

Перспективний вектор досліджень полягає в подальшому емпіричному обґрунтуванні зазначених теоретичних конструкцій і побудові на цій основі гнучкої структурної та функціональної моделі емоційної компетентності в контексті життєтворення особистості. Це дасть змогу не тільки краще зрозуміти зміст і роль даного феномена, але й запропонувати ефективні прийоми його розвитку та корекції.

Список використаних джерел

1. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект на работе / Дэниел Гоулман ; [пер. с англ. А. П. Исаевой]. – М. : АСТ: АСТ МОСКВА; Владимир : ВКТ, 2010. – 476 с.
2. Карикаш В.И. Пять вершин на жизненном пути: психотерапия посредством трансформации экзистенциальной идентичности / В.И. Карикаш // Позитум Украина : науч.-практ. ж-л. – 2008. – №2. – С. 18–20.
3. Карпенко З.С. Аксиологічна психологія особистості : монографія / З.С. Карпенко. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. – 512 с.
4. Климчук В.О. Мотиваційний дискурс особистості: на шляху до соціальної психології мотивації : монографія / В.О. Климчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 290 с.
5. Лэнгле А. Эмоции и экзистенция / Альфрид Лэнгле ; [пер. с нем. О. А. Шипиловой]. – Х. : Гуманитарный Центр, 2011. – 332 с.
6. Пезешкиан Н. Психосоматика и позитивная психотерапия / Носсрат Пезешкиан ; [пер. с нем.]. – М. : Медицина, 1996. – 464 с.
7. Пезешкиан Н. Тренинг разрешения конфликтов. Психотерапия повседневной жизни / Носсрат Пезешкиан ; [пер. с нем.]. – М. : Институт позитивной психотерапии, 2007. – 2-е издание. – 296 с.
8. Психология общения. Энциклопедический словарь / Под общ. ред. А.А. Бодалева. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : «Когито-Центр», 2015. – 672 с.
9. Таланов В.Л. Справочник практического психолога / В.Л. Таланов, И.Г. Малкина-Пых. – СПб. : Сова; М. : ЭКСМО, 2003. – 928 с.

10. Татенко В.О. Суб'єктно-вчинковий підхід на службі у соціальної психології / В.О. Татенко // Психологія особистості. – Вид-во ПНУ ім. В. Стефаника. – 2015. – №1 (6). – С. 20–31.
11. Титаренко Т.М. Особистісні практики конструювання життя / Т.М. Титаренко // Психологічні науки : проблеми і здобутки. – 2013. – Вип. 4. – С. 226–238.
12. Фопель К. Психологические принципы обучения взрослых. Проведение воркшопов: семинаров, мастер-классов / Клаус Фопель ; [пер. с нем.]. – М. : Генезис, 2010. – 360 с.
13. Шапар Б.В. Сучасний тлумачний психологічний словник / Б.В. Шапар. – Х. : Прапор, 2007. – 640 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Goulman D. Jemocional'nyj intellekt na rabote / Djeniel Goulman ; [per. s angl. A. P. Isaevoj]. – М. : AST: AST MOSKVA; Vladimir : VKT, 2010. – 476 s.
2. Karikash V.I. Pjat' vershin na zhiznennom puti: psihoterapija posredstvom transformacii jekzistencial'noj identichnosti / V.I. Karikash // Pozitum Ukraina : nauch.-prakt. zh-l. – 2008. – №2. – S. 18–20.
3. Karpenko Z.S. Aksiologichna psihologija osobystosti : monografija / Z.S. Karpenko. – Ivano-Frankivs'k : Lileja-NV, 2009. – 512 s.
4. Klymchuk V.O. Motyvacijnyj dyskurs osobystosti: na shljahu do social'noi' psihologii' motyvacii' : monografija / V.O. Klymchuk. – Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2015. – 290 s.
5. Ljengle A. Jemocii i jekzistencija / Al'frid Ljengle ; [per. s nem. O. A. Shipilovoj]. – H. : Gumanitarnyj Centr, 2011. – 332 s.
6. Pezeshkian N. Psihosomatika i pozitivnaja psihoterapija / Nossrat Pezeshkian ; [per. s nem.]. – М. : Medicina, 1996. – 464 s.
7. Pezeshkian N. Trening razreshenija konfliktov. Psihoterapija povsednevnoj zhizni / Nossrat Pezeshkian ; [per. s nem.]. – М. : Institut pozitivnoj psihoterapii, 2007. – 2-e izdanie. – 296 s.
8. Psihologija obshhenija. Jenciklopedicheskij slovar' / Pod obshh. red. A.A. Bodaleva. – 2-e izd., ispr. i dop. – М. : «Kogito-Centr», 2015. – 672 s.
9. Talanov V.L. Spravochnik prakticheskogo psihologa / V.L. Talanov, I.G. Malkina-Pyh. – SPb. : Sova ; М. : JeKSMO, 2003. – 928 s.
10. Tatenko V.O. Sub'jektно-вчинковий підхід на службі у соціальної психології / В.О. Татенко // Psychologija

- osobystosti. – Vyd-vo PNU im. V. Stefanyka. – 2015. – №1 (6). – S. 20–31.
11. Tytarenko T.M. Osobystisni praktyky konstruivannja zhyttja / T.M. Tytarenko // *Psychologichni nauky : problemy i zdobutky*. – 2013. – Vyp. 4. – S. 226–238.
 12. Fopel' K. Psihologicheskie principy obuchenija vzroslyh. Provedenie vorkshopov: seminarov, master-klasov / Klaus Fopel' ; [per. s nem.]. – M. : Genezis, 2010. – 360 s.
 13. Shapar B.V. Suchasnyj tlumachnyj psihologichnyj slovnyk / B.V. Shapar. – H. : Prapor, 2007. – 640 s.

Y.V. Karpenko. Structure and functions of emotional competence in the process of life creation. The article analyzes the phenomenon of emotional competence in personal life creation. Emotional competence has been found to be linked to axiological and motivational spheres and determine the true value of needs at all identity levels: situational, characterological and basic. In this manner emotional competence tends to link external circumstances to internal ones while facilitating the establishment of contacts between oneself and the environment. It has been proved that emotional competence is aimed at understanding which encompasses empathy and the organismic sense and is to be followed by correct interpretation. Empathy, which is realized in the plane of Activities and Contacts, has been identified as facilitating the interaction with Others that leads to adaptation, socialization and development of personal potential in respect of social relationships (the external vector). It has been stated that the organismic sense functions in the spheres of Body and Senses and is aimed at deepening self-understanding and perception of own identity (the internal vector). In view of the foregoing, we believe that empathy plays the dominant role in the narrative means of self-construction and life creation while the organismic sense is central to the mentative one. It has been established that basic emotional attitudes in two spheres, «You» and «We», are the sources of empathy whereas the organismic sense is based on the attitudes of «I» and «Proto-We». Potential emotional competence components correlation with different levels of integral subjectivity has been outlined. The organismic sense has been found to be realized at the level of the circumstantial and absolute subject while empathy at that of the mono- and polysubject levels. The metasubject in this process has an integral function of consolidating the narrative and mentative life creation into a single system.

Key words: emotional competence, need, identity, life creation, understanding, interpretation, narrative, mentative, empathy, organismic sense.

Received July 14, 2016

Revised August 22, 2016

Accepted September 25, 2016